

## 18. YÜZYIL AYDINLANMA FELSEFESİNİN TARİHİ POLİTİK DEPREMİ

*Girayalp KARAKUŞ\**

### Özet

Sosyalizm, milliyetçilik ve kapitalizm hiç şüphesiz aydınlanma çağının ürünüdür. Rönesans ve reform hareketleriyle skolastik düşünceden kendini arındıran Batı dünyası özgür düşüncenin etkisiyle felsefe, sosyoloji ve teori üretmede kendi sınırlarını aşmıştır. Hatta ülkemizdeki muhafazakârların tersine Batı dünyasındaki muhafazakârlar ülkelerinde yenileşmenin ve modernleşmenin savunuculuğunu yapmışlardır. (İngiltere'deki Tory Partisi'ni istisna bırakırsak). Zira bizim ülkemizdeki muhafazakârlar yenileşmeye her zaman mesafeli yaklaşmış ayrıca teori üretmede ürkek davranmışlardır. İngiltere'deki muhafazakârlar daha çok aristokrat kesimin çıkarlarını savunurken bizde farklı şekilde bu durum tezahür etmiştir.

Çalışmamızın amacı aydınlanma çağındaki felsefi düşünüş tarzlarını ortaya koyabilmektir. Dönemin filozoflarını ve eski çağ filozoflarından örnekler vererek diyalektik hipotezler kurulmaya çalışıldı. Yerli ve yabancı yazarlardan faydalanılarak tezlerimiz güçlendirildi.

**Anahtar Kelimeler:** Marx, Engels, Smith, Liberalizm, Rönesans

## HISTORY OF 18TH CENTURY ENLIGHTENMENT PHILOSOPHY POLITICAL EARTHQUAKE

### Abstract

Socialism, nationalism and capitalism are undoubtedly the product of the age of enlightenment. The Western world, which purged itself of Scholastic thought through the Renaissance and reform movements, has exceeded its limits in producing philosophy, sociology and theory under the influence of Free Thought. Conservatives in the Western world, unlike conservatives in our country, have advocated for innovation and modernization in their countries (The Tory Party in Britain is the exception). Indeed, conservatives in our country have always been distant to innovation, and have abstained in generating theories. In our country, this situation has manifested differently while the Conservatives in England are mostly defending the interests of the aristocratic segment.

The aim of our study is to demonstrate the philosophical ways of thinking in the age of enlightenment. Dialectical hypotheses were tried to be established by giving examples from philosophers of the period and philosophers of the ancient era. Our theses have been strengthened by using the sources of local and foreign authors.

**Key Words:** Marx, Engels, Smith, Liberalism, Renaissance

---

\* Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, e-mail: [girayalp71@gmail.com](mailto:girayalp71@gmail.com)  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6240-5490>

## Giriş

B. Russel, liberalizmle Marksizm'in felsefi olarak büyük ölçüde ayrılmış olmadığını ama politik bölünmenin kesin olduğunu<sup>1</sup> söyler. 18. yüzyıl felsefesine Aydınlanma felsefesi adı verilir. Felsefe tarihçileri Birinci Aydınlanma felsefesinin İ. Ö. 5. yüzyılda Antik Çağ döneminde gerçekleştiğini kabul ederler. Burada istenen şey insanın kendisini ve hayatın anlam ve düzenini aydınlatmaktır. Orta Çağ'ın çözülmeye başlaması Renaissance ile 15.yüzyılın ortalarından itibaren sorulan sorular insan varlığının anlamı ve dünyadaki yeri, 18.yüzyıl itibariyle geniş kapsamlı yanıtlar felsefi düşünce boyutunda Batı dünyasının kültür yapısı üzerinde etkisi kesin ve sert olmuştur. Aydınlanma nedir? sorusuna "*Aydınlanma, insanın düşünme ve değerlendirmede din ve geleneklere bağlı kalmaktan kurtulup kendi akli, kendi görgüleri ile hayatını aydınlatmaya girişme çabaları*" diyebiliriz.<sup>2</sup> Tanzimat'tan beri Türkiye'nin devrim prosesinde aydınlanma düşüncesinin payı vardır. Fransız Devrimi bir bakıma bu düşüncelerin politik-sosyal alana uygulanmasından doğmuştur.<sup>3</sup> Her iki aydınlanma da dinden bağımsızdır. Akli bilginin ölçüsü olarak almışlardır. Bilme insanı bir zorunluluktur. İnsanın hayatta kalabilmesi için bilmesi gerekiyordu. İnsanlaşma, akıl ve bilme ile gerçekleşir. Bilme süreci duyuyla başlar, düşüncede harmanlanır, pratikte gerçekleştirilir.

Felsefenin ilk adı bilgelikti.<sup>4</sup> Antik Çağ felsefesinde bilgelik akla uygun davranmaktır. Sokrates bu terimi kendini tanımak anlamında kullanmıştır. Bilgelik, Bilginin niteliği olduğuna göre aynı zamanda ahlaklılığı ve örnek insan olmayı da içerir. Bilginin kaynağı ve sınırı, sınırsızlığı nedir? İnsanın ulaşabileceği varlığını sürdürme aracı olarak insan akli yeterli mi sorusu değerlendirilmiş bir çok felsefi düşünüş akımları ortaya çıkmıştır. İnsan doğayı hazır bulmuştur ama bilgiyi doğa içinde gizlenmiş buldu. İnsan akli fiziksel, kimyasal deneysel çalışmalarla bilgiyi ortaya çıkarması insani faaliyete dayanmaktadır. İnsanın düşünce tasarımlarını aşan bilgi tamamlanmamış bir süreç olarak kalacaktır. Evren ve doğa sonsuzdur. Dolayısıyla bilgi de sonsuzdur. Bu sorunlara cevap ise akli önceleyen felsefi düşünüş formatlarıyla elde edebilecek bir şey değildir.<sup>5</sup>

Aydınlanma felsefesinin, insanın eşit ve özgür olması ilkelerinden hareketle akli araçlaştıran doktrinleştirdiği klasik kapitalist liberalizm ve Marksist sosyalizm düşünce dünyasının alt yapısını oluşturdu. Daha birçok felsefi fikir hareketinin beslediği kaynak oldu. Aynı zamanda Aydınlanmacı felsefi akımın düşünürleri klasik kapitalist liberal ekonominin öncü kuramcıları oldular.<sup>6</sup>

Orta Çağ Hıristiyan Avrupa'sı kilisenin öğretilerini değişmez doğrular ve evrensel bir kültür yapısı içinde toplamış, Avrupa'nın büyük bir kısmını büyük birlik içinde tek devlet gücüne ulaştırmıştı. Kilise babalarının bu gücü Cemil Meriç'in sözleriyle ifade etmek istersek, "*Bu kilise Marx'ın dini akyon olarak nitelendirilişinin kaynağını oluşturan kilise tipidir. Bu kilise tahtın cinayet ortağı, muzdarip ve öfkeli kalabalıkları tevekküle zorlayan bir konumdadır.*"<sup>7</sup> Hıristiyanlığın ana-ınançlarının sarsılmaya başlamasıyla 14. yüzyılda Antik çağ eserlerine karşı yoğun bir ilgi başladı. Bu süreçte antik çağ filozoflarının yapıtları incelenir ve yorumlanır. İşte Hümanizm deyimini antik literatür (yazılı yapıtların) üzerine yapılan çalışmalara verilen addır.<sup>8</sup>

Hümanizma, yeni bir hayat duygusu, dinden bağımsız bir kültür kurmak ve felsefeyle temellendirmek isteğidir. Rönesans'ın ilk belirtileri hümanizmadır. İlk olarak İtalya'da gelişmiştir. Büyük birlik içinde hareket eden Ortaçağ Hıristiyan Avrupa'sı yeni gelişmelerle ayrı ayrı ulusal devletlerin ortaya çıkmaya başladığı görülmüştür. Kilisenin dinsel egemenliğini sarsan kültürel ve ekonomik gelişmeler kilisenin maddi gücünü sarsacak boyuttaki sosyal kaymalar feodalizmin sonunu getirecektir. Orta Çağın Avrupa insanını statik yapı içinde yeri bellidir. İnsan içinde doğduğu çevre içinde aynı sosyal çevre içinde kalır. Sınıflara bölünmüş durağan sosyal yapıyla şekillenmişti. Ortaçağ'da tek tek uluslar evrensel ortaçağ devletinin birer üyesi gibi idiler. Renaissance, ulus bilincini

<sup>1</sup> Bertrand Russel, *Batı Felsefesi Tarihi: Yeni Çağ(ı)*, çev.Muammer Sencer, Say Yayın, İstanbul, 2000, s.151. Ayrıca konu için Amin Maalouf, *Empedokles'in Dostları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2021. Bakılabilir.

<sup>2</sup> Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1961, s. 325. (Türk Dil Kurumu başkanlığı yapmıştır) Ayrıca konu için Francis Bacon, *Yeni Atlantis*, Karbon Kitaplar, İstanbul, 2020. bakılabilir.

<sup>3</sup>A.g.e. s.325.

<sup>4</sup> Konu için Martin Heidegger, *Nedir Bu Felsefe*, Logos Yayınları, İstanbul, 1990. bakılabilir.

<sup>5</sup> Farklı bir bakış açısından Bkz. Hans Heinz Holz, *Yansımanın Diyalektiği*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2016.

<sup>6</sup> Felsefi sorunsallara farklı bir perspektiften bakabilmek için Bkz. Georges Politzer, *Felsefenin Temel İlkeleri*, ABC Yayınları, Ankara, 2015.

<sup>7</sup> Cemil Meriç, *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*, İletişim Yayınları, İstanbul 1993, s. 143.

<sup>8</sup> Gökberk, *Felsefe Tarihi*, s.188.

ortaya çıkarmıştır.<sup>9</sup> Bu bilinç İtalya'da doğmuş ve Avrupa ülkelerine yayılmıştır. İtalya, Roma İmparatorluğunun anayurdu olmasıyla antik çağ kültürünün de düğümlendiği yerdir. Ortaçağ kültürünün de ağırlık merkezinin bulunduğu yerdir. Ortaçağ düzeni sarsılmaya başlayınca İtalya topraklarında unutulmamış antik görüşler hemen gün ışığına çıkmaya başlamıştır. Bu sıralarda ülke herbiri bağımsız olan birçok şehir devletlerine bölünmüştü. Antik Yunan polislerini (Şehir Devletleri) andıran siyasal-sosyal yapıyı yeniden kurmuşlardır.<sup>10</sup> Hümanistlerin başlattığı insan doğasının özü ve yapısı gibi konular Rönesans döneminde de sürmüş 18.yüzyıl Aydınlanması olarak adlandırılan süreç ile devam etmiştir.

Ortaçağ Hıristiyan Avrupası, servet biriktirmeyi kınayan, aşırı tüketimi tasvip etmeyen inanç coğrafyasıdır. Reformist din adamlarının servet biriktirmek ve zenginliği imanın şartları arasında sayan yorumların da etkisiyle siyasal-ekonomik boyutlu egemenlik inşa süreci başlatacaktır. Bu konjonktürel durum felsefi düşünce sistemi içinde iktisat biliminin gelişmesine kaynaklık edecektir. Refah ve saadetin maddi kaynaktan beslendiğini ve genelleştirilen insan fitratının bencil olduğu varsayımı felsefi bir zemine oturtuldu. İnsan tabiatı konusunda bu yargıların yanlış olduğunu; bencilliğin ve diğergamlığın kısmen kültürel, kısmen ferdin ahlaki tercihlerine bağlı olduğunu bir yandan dinler öte yandan antropolojiyle insanlık tarihi kanıtıyor<sup>11</sup> Orta çağın skolastik kilise felsefesinin tevekkelci, kadercici, temel ilkeleri ve toplumun bütün katmanlarında hissedilen otoritesi önünde diz çökmek aforoz olmaktan daha ehveni-şer görülür durumdaydı. İnsanın doğuştan gelen hakların eşitliğinden bahseden yeni düşüncelerin cazipliği zenginleşmiş üst sınıfların aristokrat tabakanın koruyuculuğunu üstlendiği sanatçılar, düşünürler ve aydınların başlattığı düşünceler Avrupa ülkelerinde yavaş işleyen bir sürede etkisini gösterecektir. Aydınlanma felsefesinin ortaya koyduğu ilkeler evrensel değerler olarak lanse edilmesi kültürel özcülüğün başka bir yönüdür. Evrensellik kadim dinlerin yazılı metinlerinde eşit hak ve cezadan bahseder. Tek Tanrıci dinlerin evrenselci niteliğiyle öne çıkar.<sup>12</sup> Aydınlanma felsefesinin en açık şekliyle yansıttığı mülkiyetin kutsallığı, kapitalist devrimler olarak tarihe geçen Fransız devrimi (1789), Amerikan Devrimi (1776) maddelerinde görülür. Bu devrimlerde insan olmanın şartları arasında mülkiyetin kutsallığı gelir. Bu dönem kapitalist ekonomik sistemin tamda gelişme aşamasında olduğu için mülkiyetçiliğe dokunulmaz kutsallık kazandırılır. Sanayileşme döneminde kapitalist sistemin egemenliğinin tüm birimleriyle inşa olduğu süreç yaşanacaktır. Sınıflaşmış işçi emeğinin sömürüye dönüşmesi sonucunda aksiyon ve reaksiyon tepkiyi ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır. 17 ve 18. yüzyıl itibariyle Aydınlanma felsefi düşüncesinin açtığı yoldan gelişme kaydeden devlet kapitalizmi veya merkantilizm, kanunlar ne derece az ve basit olursa o kadar iyidir anlayışıyla hareket ediyordu. İnsanların kendi akılları ve vicdanlarına göre hareketlerinde serbest bırakılmalıydı. İşte buradan hareketle siyaset felsefesi iktisat doktrininde “*Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler*” diye meşhur olan kural ortaya atılmıştır.<sup>13</sup> Bu kural daha sonra devlet nüfuzunu asgariye indiren sekter bir liberalizmin bayrağı haline gelecektir.<sup>14</sup>

Aydınlanma, merkantilizm ve Fizyokrazi kapitalist liberalizme yönelen doğrusal bir çizgi takip eder. Kapitalist liberalizmi ters-yüz eden Marksist felsefe bu dönemin akımı olarak ortaya çıkar. Marksizm, kapitalizme özgü üretim yasalarının eleştirisi ve işçi-emek tezi üzerine oturduğu argümanları bolca kullanacaktır. Marksist sosyalistler kapitalizmi eleştirmeye o kadar yoğunlaşacaklardır ki kapitalizmin aksayan yönlerini ıslah etmek için sistemin gönüllü ideologları gibi çalışacaklardır. İşçi hareketinin yükselişe geçtiği dönemde kapitalist sistemden pay aldıkça işçi hareketi yön değiştirmiştir.<sup>15</sup>

On dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan sistem karşıtı örgütlenmeler ise esas olarak, dinsel değil politiktir- yani “bu dünyanın” yapıları üzerine odaklanıyordu.<sup>16</sup> On dokuzuncu yüzyıl boyunca başlıca iki çeşit sistem karşıtı hareket ortaya çıktı: “Toplumsal hareket” ve “ulusal hareket” denilen hareketler. Bunlar arasındaki fark sorunu tanımlamalarında yatmaktadır. Toplumsal hareket baskıyı işverenlerin

<sup>9</sup>A.g.e. s.189-190.

<sup>10</sup>A.g.e, s. 190.

<sup>11</sup> Bayram Koca (derleyen) *Türkiye de İslam ve Sol*, Vivo Yayınevi, İstanbul, 2014 s. 15.

<sup>12</sup> Konu için bkz. Michael Peterson-William Hasker ve diğerleri, *Din Felsefesi*, Küre Yayınları, İstanbul, 2018.

<sup>13</sup> Aydın Yalçın, *İktisadi Doktrinler ve Sistemler Tarihi*, Ayyıldız Matbası, Ankara, 1976, s. 153.

<sup>14</sup>A.g.e. s. 153.

<sup>15</sup> İdeolojilerin nasıl ortaya çıktığı ile ilgili Bkz. Maurice Cornforth, *Bilgi Teorisi*, Maya Yayınları, İstanbul, 1975.

<sup>16</sup> Arrghi, Hopkins, *Wallerstein, Sistem Karşıtı Hareketler*, Metis Yayınları, İstanbul, 2015 s. 36.

ücretliler, burjuvazinin proletarya üzerinde üzerindeki baskı olarak tanımlıyordu. Adaletin kapitalizmin yerini sosyalizmin almasıyla gerçekleştirilebileceğini düşünülüyordu. Öte yandan ulusal hareket baskıyı, bir etnik-ulusal gurubun bir diğeri üzerindeki baskısı olarak tanımlıyordu.<sup>17</sup> Her iki gurubun da hitap ettiği toplumsal temeller farklıydı. On dokuzuncu yüzyılda daha seyrek de olsa zaman zaman bu iki çeşit hareket politik bakımından birlikte çalışmaya yetecek ölçüde taktik bir uyum içinde gerçekleştirdiler. İki harekette de birincil amaç devlet iktidarını ele geçirmek olmalıydı.<sup>18</sup>

Yeni dünya düzeninde sömürgecilik farklı boyutlara ulaşmıştır. Fiili olarak 1519 Meksika'da Aztekler'in ve 1534'de Peru'da İnkalar'ın hazinelerin yağmalanması buna örnektir. Resmi verilere göre 1521 ile 1600 arasında Amerika'dan İspanya'ya 18 ton gümüş ve 200 ton altın taşındı. Başka bir tahmin bunun iki katı olduğunu ileri sürer<sup>19</sup> Meksika'yı feth eden Cortez, " *Biz İspanyollar öyle bir kalp hastalığından muzdaribiz ki bunun tek çaresi altındır.*"<sup>20</sup> der.

Her yerde geçerli üretim tarzları, insan emeğinin bir ürünüdür. Aynı zamanda üretim tarzlarının uğradığı değişiklik teknolojinin geliştirdiği bir meseledir. Burada asıl mesele monopolist kapitalist sistemin devlet monopolü haline dönüştüğünü rahatlıkla söyleyebiliriz.<sup>21</sup> 1929-1933 kapitalizmin büyük krizinde üretim-finans-ticaret mekanizmasının sağlıklı işleyebilmesi için kuvvetlerini devlet gücü ile birleştiren sermaye, devleti bir Pazar haline getiren, birkaç ailenin kurduğu sermaye diktatoryası diye bileceğimiz bir rejim ortaya çıkmıştı. Bu süreçte devletin bütün ihalelerinde imtiyazlılığı söz konusudur. Bu sermaye devlet bankalarından elde ettikleri düşük faizli kredilerle imalat-hizmet sektöründe en düşük riske girmeden büyük karlar sağlamışlardır. Yol, köprü, otomasyon, elektrik, elektronik, harp sanayisi gibi işletmelerin sevk ve idare mevkilerine sermayenin temsilcilerinin geçmesiyle devlet-özel şirket sermayesinin müşterek değişik mülkiyet şekli meydana gelmiş oluyordu. Devletleştirmeye en şiddetli karşı çıkanlar sermaye sahibi monopol kapitalistlerdir. Çünkü işletme ekonomisinin kapitalist müteşebbisler olmadan da yürüyebileceğinden korkarlar.<sup>22</sup>

Ücretli iş gücüne bağlı kapitalist sistemde az da olsa ücret artışı işçilerin durumunu düzeltmeye yönelik bir tedbir işçi ile sermayenin arasındaki sürtüşmenin kontrollü azalması anlamına gelmektedir. Sultangaliyev'in tespiti bu konuda önemlidir. Sultangaliyev, Marx'ın tarihsel sınıf mücadelesini kabul etmekle birlikte, bu mücadelenin Batı toplumlarında geçerli olduğunu Doğu toplumları için geçerli olmadığını ifade eder. Çünkü der, Avrupalı işçi sınıfı, burjuva ile işbirliği içindedir. Bu yüzden Marksist işçi sınıfı doktrini yerine "ezilen milletler" doktrinini öne sürer. Ezilen milletler arasında Müslüman ülkeler, Afrikalı ve Asyalı milletler vardır. Marksizm'in yönünü ezilen milletlere çevirmesi gerektiğini vurgulamıştır.<sup>23</sup> Kapitalist sermayenin egemenliğinin dünya genelinde artışı ile monopolcü devlet kapitalizmine gidişin ilk evrelerini görmekteyiz. İş gücüne duyulan ihtiyacın ortadan kalkmasına yol açacak teknolojik gelişmelerin farklı bir durum ortaya çıkarması da beklenmektedir. Güçlüler dünyayı kendi amaçları doğrultusunda biçimlendirmek için verdikleri devasa mücadelede kendilerine en iyi şekilde hizmet edecek yönetim biçimine demokrasi ismini vermişlerdir.<sup>24</sup> Anlaşılması güç olan şey demokrasinin bir takım çevrelere nasıl hizmet edebildiğidir. Bu aşamada demokrasiyi alternatifsiz bir yönetim biçimi olarak düşünmek hala doğru mudur?<sup>25</sup>

### 1. Kollektivizmin Gerekçeleri (Marx ve Platon)

Marksizm'in en belirgin özelliği tarih bilimi ortaya çıkardığını iddia etmesi ve politikaya devrimci bir nitelik kazandıracak doktriner biçim vermesidir. Bu tez de gerçektir. Bir dönemin açık bir biçimde ortaya koyduğu sosyalist hareketin gerilemesi sadece konjonktürel sebeplerle açıklanamazdı. Ortodoks yorumlarda bir yanlışlık olmalı, bu yanlışlık pratik politikayı da etkilemeliydi.<sup>26</sup> Sovyet

<sup>17</sup> A.g.e, s. 36.

<sup>18</sup> A.g.e. s. 37.

<sup>19</sup> Michel Beaud, *Kapitalizm Tarihi- 1500-2010*, Çeviren Fikret Başkaya, Yordam Kitapevi, İstanbul, 2015, s.22.

<sup>20</sup> A.g.e, s. 21.

<sup>21</sup> Gusstav A.Wetter, *Bu Günkü Sovyet İdeolojisi*, Çeviren,Cemil Ziya Şanbey, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1976, s. 434.

<sup>22</sup> A.g.e, s.494-502.

<sup>23</sup> Bkz. Halit kakıncı, *Sultan Galiyev ve Milli Komünizm*, Bulut Yayınları, İstanbul,2003, Bkz. Halit kakıncı, Kızıl Turan, Wızar Yayın, İstanbul, 2017.

<sup>24</sup> John Dunn, *Halkın Özgürlüğü*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2017, s. 201.

<sup>25</sup> A.g.e. s.201-202.

<sup>26</sup> Uguray Aydoğdu,Çağdaş Balcı, Teori ve Politika,Üç Aylık Ortak Kitap Dizisi," Marksizmin Bunalımı ve Çıkış Yolu Üzerine Düşünceler", 2008, s. 86.

Sosyalizminin Rusya’da karşı-devrimle çöküşü Marksist düşünür ve aydın kesiminde hayal kırıklığı yarattığı açık olarak görülmekle beraber gerçek sosyalizmin Rusya’da uygulanmadığı düşüncesi ve yeniden toparlanma girişimleri ne derece başarılı sonuç verecek süreç içinde belli olacaktır. Emek sömürsünün en rafine biçimde kurumsallaşmasının düşünsel öncülerini hazırlayan bununla beraber emeğin ve insan kurtuluşunun yolunu tarihte hiçbir zaman olmadığı kadar berrak çizgilerle resmeden aydınlanma geleneğinin savunucusu olmanın siyasi tercih olmanın ötesinde kimler tarafından ve ne uğruna yönlendirildiğini belirleme konusunda sahip olduğu belirleyici niteliği göz önünde bulundurulduğunda aydınlanmacılığın ve bunun ürünü olan ilerleme vurgusunun 20. yüzyıl kapitalizminin kontrol hususundaki “ihtisaslaşmasına” kapitalizmin esneklik ve kendini dönüştürme potansiyelinin ulaştığı güce yapılan vurgu gibi bir belirleyici eksen üzerinde yükselmektedir.<sup>27</sup> Aydınlanmacı hümanizm ve akılcılığın Marksist felsefesinin politik yönelimleriyle şekillenmiş, düşünsel zemini oluşturan tarihsel doğuş koşullarını belirleyiciliğinde etkili olmuştur. Sosyalist projenin Sovyetlerde başarısızlığının Marksizm için önemli olduğu<sup>28</sup> iddiasının arkasında yatan gerçek; Kapitalist toplum içinde geniş ve gelişmiş bir proletaryanın var olması gerekir anlayışıdır.<sup>29</sup> Oysa ki ilk olarak gelişmiş kapitalist ülkelerde patlak verileceği tahmin edilen devrim kapitalist bir ülke olmayan Rusya’da olmuştur.

İdeoloji sadece insanın insana karşı ilmi ise insanın tabiata karşı mücadelesiyle de uğraşır. İdeoloji akla dayanmadığından ve ideal olduğundan ilim ise akla dayandığından ilim de ideolojide aynı istekler aynı metotlarda buluşmazlar. İngiliz siyasi ekonomist Adam Smith, Ricardo, Fransız sosyalist Saint Simon, Fourier, Alman klasik felsefesinden Kant, Hegel, Feuerbach’ı birleştirdi. Bu düşünürler Marx’ın fikirlerine kaynaklık eden Avrupa düşüncesinin en önemli akımlarıdır.<sup>30</sup> Marx, hürriyet ile ihtiyaç aynı şeydir görüşünü şüphesiz Spinoza’ya borçludur. Spinoza için Tanrı, Marx için madde olan mutlak kavramında da Spinoza’nın tesirinde kalmıştır. Marx eserlerinde olağanüstü bir bütünlük içinde bu kavramların sağlam bir sentezini yapmıştır.<sup>31</sup> L. Feuerbach felsefesinin etkisinde kalan Marx, Hegel’in idealist felsefesini bırakarak materyalist felsefeyi benimsemiştir. Zihnin, idealist felsefede oynadığı aktif rolü inkar ederek dış dünyanın ve maddi âlemin insan zihnini şekillendirdiğini; gerçeğin, insan zihninde beşeri idrakte değil, insan dışında ondan bağımsız olarak var olan, gelişen, maddi alemde aranması gerektiği görüşünü benimsemiştir. Sonradan benimsediği bu materyalist felsefeye, Hegelci dönemde benimsediği diyalektik düşüncüyü ve zıtların çarpışmasıyla oluşan süreç kavramını yerleştirmiştir. Marksist felsefede Eflatunda (Platon) rastladığımız özün yerini madde ve alt yapı adını verdiği iktisadi olaylar görünüş kavramını da sübjektif alem, zihin ve üst yapı olayları adını verdiği manevi fikri prensipler almıştır. Bu düşünce tarzının Eflatundan Marx’a kadar devam eden ve siyasi düşüncede kapalı bir sistem yaratan felsefi gelenek olduğu Karl Popper tarafından da açıklanmaktadır.<sup>32</sup> Marx, Avrupa toplumunda meydana gelen kökten değişimleri, fakirlikleri, ezilenlerin maruz kaldıkları aşağılanmaları ve kapitalizmin vahşi ilerleyişini en önce fark eden filozoflardandır. Doğu Avrupa’daki Stalinizmden yüzlerce gayri resmi Marksizm ortaya çıktı. Macaristan’da Profesör Gregory Lukacs gibi “*düşüncesiz bir düşünce*” adını verdiği Stalinizmi tenkidi ile Marksizme karşı yeni bir tutumun kaynağı oldu. Polonyalı Profesör Leszek Kolokowoski, Çekoslovakya’da Karel Kosik, Yugoslavya’da Gajo Petroviç ve Mihailo Markoviç daha sonra yaşanacağı tahmin edilen sonuca ulaştılar.<sup>33</sup>

Marx, Platon hakkında pek az saygı besliyor gibidir. Felsefenin tekamülünü “idealizm ile materyalizm arasında bir mücadele ve “Parti savaşı” diye düşünen Lenin ise idealizmin babasına karşı kin duyacaktır elbet.<sup>34</sup> Atina çağını sona erdirerek müesseselerini tahrip eden sebepler şahsi ihtiras ve aç gözlülük, herkesin başının çaresine bakma yollarının aranması, politikayı bir aracı olarak kullanarak servet edinme yollarının aranmasıydı. Peleponnez Savaşı, Atina’nın egemenliğini tehlikeye düşürmüş, Yunan uygarlığı çökme noktasına gelmiştir.

<sup>27</sup> Deniz Tokgöz, *a.g.e.*, s.70-73.

<sup>28</sup> G.A.Cohen- Çeviren,Gülsüm Aytaç,a.g.e. s.141.

<sup>29</sup> Karl Marx, *The Poverty of Philosophy,Marx-Engels,Collected Works*, Volume 6, London,Lawrence and Wishart,1976) pp. 177-178.

<sup>30</sup> Milovan Djilas, *Eksik Kalmış Bir Cemiyet*, çeviren, Necdet Bingöl, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1975, s. 52.

<sup>31</sup> *A.g.e.*, s.43.

<sup>32</sup> *A.g.e.*, s.292.

<sup>33</sup> *A.g.e.*, s.52.

<sup>34</sup> *A.g.e.*, s.62.

Platon takılan bir lakaptır. Gerçek adı Aristoklestris. İslam Dünyası Eflatun ismiyle tanır. Antik Yunan aristokrasiden gelen bir ailenin çocuğu olarak doğmuş, asil ve seçkin bir soy kütüğüne sahiptir. Marx ile Platon farklı ailelerden ve ayrı sınıf katmanlarından gelmiştir. Bu durum Platon için bir avantaj olmasına karşılık, Marx'ın bazı kesimler tarafından lanetlenmiş Yahudi kökeninden gelmiş olması karşısına hep çıkacaktır. Marx Protestan olan Alman Yahudisi bir geliyordu. Hegelciler arasında tanıştığı Bruno Bauer'in Yahudi meselesine dair yayınlamış olduğu bir tahlile Marx'ın verdiği cevap Yahudi meselesine başka bir açıdan baktığını gösterir. Marx Yahudi meselesinin toplumda "judaizm" yani ticari kazanç hırsı eğilimi silinmeden çözülemeyeceğini söyleyerek burada konunun ticaret, rekabet ve menfaat çatışmasına dayandığını göstermek istiyordu. Marksizm ile Platon felsefi doktrinleri arasında ters benzeşmeler vardır. Platon toplum hakkındaki bilgisini formlar dediği şeyden hareket ederek göz önüne seriyordu. Platon'a göre filozof yaşayan kanundu komünistlere göre ise parti. Marx ve Platon'un felsefi doktrinlerindeki farkı şartlardan fakat her şeyden önce tutumlarının ve metotlarının farklılığından geliyordu. Platon ideal toplum anlayışına seçkinci fikirlerden bu anlayışı geliştirerek felsefi düşünceye ermiştir. Marx, tarihi olayların analizi üzerine toplamış onları inceleyerek "sınıfsız" toplum idealine ulaşmaya çalışmıştır. Marx'ın felsefi düşüncesini şekillendiren (diyalektikle ilgili olanlar) ile Platon'un idealist felsefesi arasında ortak noktalar vardır. Platon'un Cumhuriyet adlı eserinde tespit ettiği hedefler arasında öğretici olmasının yanında komünist devletin taslağını görürüz. Platon doktrininde devleti filozoflar yönetmelidir der. Platonun devlet tasarımı dış dünyanın esas ve gerçek olan idealar yada form dünyasının kusurlu kopyaları olduğunu, gerçeğin düşünce ve tahayyül yoluyla ulaşılabileceğini söyler. İnsan ölümünden sonra beden dışında kalan ruhun idealar dünyasına ulaşacağını söyler. Marx, maddi bir dünyada insanın da maddi olmasıyla yok olup gideceğini ruh denen şeyin maddenin algılanışın beyne yansımından başka bir şey olmadığını iddia eder. Platon'un Atina'nın "Altın Çağı" sayılan Perikles Liberalizmine karşı savaş açmış, İsparta'yı model alan komünist ve kolektivist bir düzeni benimsemiştir. Toplumlarda geçerli fikirlerin kök salması bireyin veya toplumun temel isteklerine tam olarak karşılık verip vermediğine bağlıdır. Platon'un ideal devleti hiçbir zaman gerçekleşip denenmedi. Marx'ın yeni toplum ideali dinsiz bir devlet ve toplumu hayal eder. Platon Tanrıci ve mistik idealist bir devleti düşler. Platon için devletin her yerde ödevi şudur: İnsanların ortak yaşamlarını, mutluluğu sağlayacak şekilde düzenlenmeli ancak topluluk hayatı ahlak ilkelerine göre düzenlenirse gerçekleşebilir. Devlet yurttaşların bütün hayatını çevreleyip belirlemelidir. Bundan dolayı Platon, bireylerin evlenmelerini bile kendilerine bırakmaz. Gelecek kuşakların sağlam olmaları için elverişli çiftleri devletin başındakiler seçecektir.<sup>35</sup> Marx'ın 1923'den önce yayınlanmayan 1844'ün iktisadi ve felsefi el yazmalarında, ileri sürdüğü fikirlerde Marx başkasının emri altında yaşama fikrini idealist felsefeden ve önce Hegel felsefesinden almıştır. Marx özel mülkiyetin çalışanı ürünün emri altında yaşatması gibi aynı tarzda mülkiyetin çalışanı insanı da insanın emri altında yaşattığını ileri sürüyor. Marx'ın görüşleri tam ve doğru bir hümanizmayı telkin ediyordu.<sup>36</sup> Marx'ın "Avrupa da bir heyula dolaşiyor, Komünist Heyulası" diye başlayan manifestosu eleştirilere cevap verirken ideal devlet anlayışının ipuçlarını vermekteydi. "Kapitalist düzende ortadan kalkacağı söylenen kültür nedir? sorusuna Marx: "İnsanları makine gibi hareket etmelerini öğreten bir eğilimdir. Burjuva toplumundaki ahlaki değerler, fikirler, hak-hukuk gibi kavramlar aslında burjuva üretim sisteminden doğan izafi kavramlardır. Aile denilen müessese nedir? Bu sermaye ve kazanç esası üzerine kurulmuş bir müessese değil midir? Aile gelişmiş modeliyle ancak burjuvalar arasında görülen bir müessesedir. Özel mülkiyeti ortadan kaldırdın mı, aile ortadan kalkar.<sup>37</sup> Burjuvalar, komünizmin kadınları ortaklaştırılması karşısında feryat etmektedirler. Burjuva sisteminde kadın zaten ortaklaştırılmıştır. Burjuvalar emirleri altındaki emekçilerin karıları ve kızlarını kullanmakla yetinmiyorlar! Bir birlerinin karılarını ayartmaktan da büyük zevk duyuyorlar."<sup>38</sup> Sosyalistlerin izleyeceği program olarak "Komünist Manifesto" daha sonra yayınlanan "Das Kapital" in programı yönünden hemen hemen aynıdır. Geleceğe ait kehanetler ve stratejiler ithamlar da bu dokümanda bol bol yer almaktadır.

<sup>35</sup> Gökberk, *Felsefe Tarihi*, s. 66-67.

<sup>36</sup> Milovan Djilas, *a.g.e.* s.56.

<sup>37</sup> K.Marx, and F.Engels, Selections From, "Manifesto of the Communist Party" Petterson, Readings in the History of Economic Thought, Mc Graw Hill, Newyork, 1932, s.610-635.

<sup>38</sup> *A.g.e.*, s. 621.

İçinde mantığın, bilginin ve tarihi verilerin, akıcı bir üslupla kaleme alınmasıyla ortaya çok enteresan bir belge çıkmıştır.<sup>39</sup>

Platon'un öğretisinin toplumsal ve siyasal sorunlara derinlemesine eğilmesi bakımından çağdaş felsefenin gerçek temellerinden biri olduğu da gerçektir. Alman Düşünürü Heidegger, "Batı, metafiziğin kurucusudur" der. Platon, hocası Sokrates olmak üzere, Pythagoras, Parmendes ve Heakleitos'tan dersler almış, Sokrates'ten ilmi ahlak felsefesini, Pythaoras'dan dünya inançlarını ve matematik bilimini, Parmenides'den formlar dünyasının aldatıcı olduğunu, Heraklitos'dan evrende değişmeyen ve aynı kalan hiçbir şeyin bulunmadığı gerçeğini öğrenmiştir. Platon'un düşünsel yapısı beş kuramda toplanır. Devlet, idealar, bilgi, evren ve ölümsüzlük kuramlarıdır. Çok sevdiği hocası Sokrates'in ölümüne mahkum edilmesi, Platon'da büyük hayal kırıklığı yaratmış, hayata küsmüş, politikadan, demokratik halk idaresinden nefret etmiştir. Atina'dan ayrılarak on iki yıl boyunca Bingazi, Mısır, İtalya, Sicilya'da bulunmuş ve araştırmalarda bulunmuştur. (M.Ö. 430-347)<sup>40</sup> Atina'ya geri dönmüş ve orada ölmüştür. Platon'a göre bir şeye inanmak insan için gerekli bir ihtiyaçtır. Yaşamayı kolaylaştıran ve öğreticiliği yanında zorluklarla başa çıkmada yardımcı bir güçtür.<sup>41</sup>

Antik Yunan çağından beri sosyal eşitlik arayışının olduğu bilinmektedir. Sınıfsal katmanların ortadan kaldırıldığı eşitlik anlayışının tam olarak gerçekleştiği bir toplum ideali, Antik Yunan döneminde başladığı bilinmektedir. Çünkü özel toprak mülkiyetini tanıyan, toprağı mal olarak gören ve bundan doğan eşitsizliklerle ilk karşılaşan ülkeydi. Bu ideal toplumun kavramsal tasarımının ilk olarak Platon'un eserlerinde rastlamaktayız. Devlet adlı eserinde Platon sahip olmanın anlaşmazlık ve savaşların kaynağı olduğunu belirtir. Yasalar adlı kitabında Platon, insanların tüm dünyevi malları paylaşmakla yetinmeyip, eşlerini ve çocuklarını da paylaştığı bir toplum tasavvur etmiştir. Platonun öğrencisi Aristo komünist ütopyanın sosyal barışı sağlayıp sağlayamayacağını sorgular. Kendisi sosyal anlaşmazlığın temelinde malın ve mülkün değil, onları elde etme arzusunun etkili olduğunu söylemiştir. Eşitlenmesi gereken mal değil insanlığın arzularıdır demiştir. İnsanlığın yaşadığı her tür acının kaynağının özel mülkiyet olduğu savından hareketle sosyalist ve komünist doktrine katkı aydınlanma düşünürlerinden gelmiştir.<sup>42</sup> Aydınlanma döneminde gelişen felsefi düşünceler geleneklerden kopuşu temsil eder.

## 2. Marx'ın Zekasının "Mukaddes Zürriyet" Ayrıcalığı: Yahudi Hafızası Paradoksu

Marx'ın üslubundaki parlaklık, tespitlerinin diriliği ve tesiri, mizahın canlılığı, en basit durumlara bir hareketlilik vermekteki kabiliyeti onu hala konuşulan bir filozof yapmıştır. Muarızlarına karşı yönelttiği ithamlar ve tenkitler onu tarih felsefesi yapan bir filozof yapmıştır. Kitleleri yönlendirebilen bir hatip olmasının yanında etkili bir polemik ustası olması onu Yahudi milletinin seçilmiş bir zürriyetinin temsilcisi yapmaktadır. Lenin, Yahudi zekasına olan hayranlığını Maksim Gorki'ye bir seferinde şöyle anlatmıştır: "*Zeki bir Rus genelde ya Yahudi'dir, ya da damarlarında bir şekilde Yahudi kanı taşıyan biridir*" demiştir.<sup>43</sup> Mark Twain şöyle der, "*Yahudi dışında her şeyin bir ömrü var. Tüm diğer güçler göçüp gitti, ama bu ölümsüzlüğün sırrı ne?*"<sup>44</sup> Neden, Yahudiler böylesine farklıdır? Bu sorunun yanıtını Barry Sanders (Kahkahanın Zaferi) adlı kitabında Yahudi halkının tarihi hakkında önemli bir gerçeği açığa çıkarıyor.

Barry Sanders Yahudi geleneğinde geliştirilen yorum bilimi ve sorgulama tekniğinin de arar. Yahudilerin düşünsel yapısı, metin çözümlemesi yoluna dayanmaktadır. Yahudiler, okuma-yazma yoluyla her cümleden sonsuz bir anlamlar dizisi bulup çıkarır. Bu tür bir eğitim eleştirel bakış açısı geliştirir ki sonuçta bu bakış çevredeki her şeyden hoşnutsuzluğu dile getirmeye hazır ve isteklidir. Yahudi zekasında ironi de önemli bir konumdur. Ayrıca ironi yüksekleri hedef alır, ironi yapan kişiler kendisini düşünmeye zorlar. İronik duruş yalnızca Yahudi halkı ile metinler arasında değil, dahil oldukları yerel kültürlerle de bağlantılıdır. Yahudiler okuryazarlığa olan yoğun bağlanımları sayesinde gözlemlerini yazıya geçirebilmiş, geçmiş olayları kalıcı yoruma dayalı bir biçimde

<sup>39</sup> Aydın Yalçın, *Teori ve Politika, Üç Aylık Ortak Kitap Dizisi*, s. 294.

<sup>40</sup> Platon, *Devlet*, Çeviren. Sabahattin Eyüpoğlu, M. Ali Cimcoz, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1958.

<sup>41</sup> Varlık felsefesi ile ilgili Bkz. İsmail Tunali, *Felsefeye Giriş*, Altın Kitapları, İstanbul, 2010.

<sup>42</sup> Richard Pipes, *Komünizm'in Kısa Tarihi*, Çeviri, Orhan Düz, Gelenek Yayıncılık, 2005, s.15-19. (Anti-komünist bir kitaptır. Bazı bilgilerin gerçeğe ilgisi yoktur)

<sup>43</sup> Richard Pipes, *A.g.e.* s.78.

<sup>44</sup> Bkz. Barry Sanders, *Kahkahanın Zaferi*, Çeviren, Kemal Atakay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001.

kaydetmiştir. Kısaca tarih yazmaya başlamışlardır. Bir edebiyat tarihçisinin nitelemesiyle bu “*Kutsal hoşnutsuzluk*” Yahudileri tamamı ile kısıtlamak yerine geride durup sahneyi değerlendirebilen son derece eleştirel gözlemcilere dönüştürmüştür.<sup>45</sup> Bu yüzden bir Yahudi ironi ustası haline gelmiştir. Anlamı bozmada, yeniden ele geçirmede ve bir tezi dolaylı mizah yoluyla ileri sürmede ustalaşmıştır. İroni yapan Yahudi, iğneleyici ve nükteli olayların sınırında dolaşıp kaçak güreşir. Doğrudan esprilerden, bariz söz oyunlarından ve mecazlardan kaçınır. Yahudi yaşamı ciddiye alır. Tarihe ve hakikate olan aşırı bağlılığı<sup>46</sup> için dinci maddeci bir karışımın ortaya çıkardığı toplumsal bir karakterden de söz edilebilir.

Sanders tespitlerinde Yahudi zekasındaki farklılığı erken okuma-yazma ilişkisi içinde değerlendirirken aynı zamanda Yahudi din anlayışının Tora okuma tekniği ile de bağlantı kurmaktadır. Haham Chanina Bar Papa (İ.S. 300) “Hoppalık (Lahastilka) içgüdüsünü duyduğunuzda Tora’nın sözleriyle buna karşı koyun” demiştir. Bar Papa gelişi güzel okumadan söz etmez. Burada Tora okuması serbest ve kolay okumaya imkan vermez diyen Sanders Yahudi Tora okuma geleneğinin törene dönüşmesinden bahseder. Yahudi Şeriatı Tevrat’ın yalnızca belirli önceden saptanmış bölümlerin dinlenmesine izin verir. Hz Musa’nın Sina dağından aldığı taş levhaları içeren sandık “Kutsal yerlerin en kutsalı” adı verilen bir odada bulunur. Yılın belli günlerinde Tanrı emirleri yani Tora şeklinde vahy olunmuş (on emir) Musevilikte Temud’da tefsir edilen emirlere uyulması geleneksel olarak önem verilir. Musevilik, Tanrı ile İbrahim arasında yapılan bir akit ile başlar. Tora’nın okunuşunda ton değişmezliğini korur. Ağırbaşlı ve doğrudandır. Tora eğitir ve ahlaki bir hayatın nasıl yaşanacağını öğretir. Metnin satırlarını okuyan bir okur “Yad” adı verilen saf gümüşten yapılmış parmağı kullanır. Tora’nın okunmasında en tuhaf yöntemlerden birisi de İbranice dilinin sözcüklerden değil, yalnızca üç harf ya da dört harften oluşmasıdır. Bunlar yalnızca yüksek sesle okunduklarında sözcüğe dönüşür. Cümlenin uygun anlamını ortaya çıkarmak üzere her harfe doğru ünlüyü ekleyebilmek için yorumda bulunmalıdır. Okur aynı anda hem yorumlar hem de okur. Anlamli okuma sürecinde anlamsızlık elenmiş olur. Ama aynı cümlenin okurları farklı yorumlara ulaşabilirler. Bu yüzden bir çok anlam düzeyi ve sonu gelmez yorumlar bir tür Yahudi skolastik geleneğini oluşturur. Yahudilik konusundaki bu ciddi gözlem, diğer milletlerde olmayan bir okuma tekniğinin Yahudi hafızasının korunaklı bir kalıp içinde törensel yansımasını oluşturur. Yahudilerin tarihin her safhasında yıkıma uğramalarına rağmen varlıklarının devam ettirmesinin pek çok sebebi vardır. Bunlar: hayatı ciddiye almaları, iktisadi başarıları, örgütlü oluşları ve yaşamlarını gizlilikle devam ettirmeleridir.

### 3. Ayrışmış Zihniyet

Yahudilik, monoteist din içinde yer alır. Bir evrensel din özelliğine sahip olsa da, içeriği açısından milli bir inanç sistemi içinde dini-etnik kimliği ile öne çıkar. Yahudilik, Hz İbrahim’e ve erkek evlatları Hz. İshak, Hz. Yakup’a dayandırılır. Yahudilik, tanrı tarafından Hz. Yakub’a verilen isimle İsrail’in on iki oğlundan türediklerini kabul eden bir soy olarak kabul edilir. Yahudiler, Babil esaretinden döndüklerinde karışık ve kalabalıklar halinde İsrail’den ayrıldılar. Dünyanın her ülkesine yayıldılar. Buldukları ülkenin lisanını ve geleneklerini öğrendiler. Ancak Yahudilerin sadakati Yahudilik menfaati ile çatışmadığı müddetçe devam eder. Yahudiler örgütlenme ustasıdır. Bilhassa gizli örgütlenmelerde çok becerikli bir toplumdur. Gizli ilimler (Kabala), altın ticareti, imalatı ve pozitif bilimler konusunda oldukça zeki ve başarılıdırlar. Hayatı ciddiye alan Yahudiler, parayı da bir güç olarak ciddiye alırlar. Buldukları ülkelerin en can alıcı iktisadi hayatlarını ellerinde tutmakta yetenekli bir zekaya sahiptirler. Lenin’in şu sözleri dikkate değerdir “*Yahudi aleyhtarlığı mukabil bir ihtilal demektir.*”<sup>47</sup>

Eski medeniyetlerde eski Mısır ve Mezopotamya’da tarıma elverişli topraklar saraylara (krallara, firavunlara) ve tapınaklara aitti. Özel mülkiyetin var olduğu ilk toplum Yahudi toplumdur. Tevratın sınır taşlarının yerleriyle oynayanlar lanetlenir. “*Komşusunun sınır taşlarını kaldıran lanet olsun*”<sup>48</sup> Ayrıca çeşitli eski Ahit kitapları hem ailelere hem de kişilere toprağı özel mülklerine geçirip

<sup>45</sup>A.g.e, s.74.

<sup>46</sup>A.g.e, s.7.

<sup>47</sup> Louis Marschalko, *Yahudi*, Çev: Cüneyd Emiroğlu, Sebil Yayıncılık, İstanbul, 1972, s.106. (Sebil Yayıncılık genelde Siyasal İslamcı yayınlar yapar. Bazen çarpıtmalar yapan bir yayınevidir. Kadir Mısıroğlu’nun kitapları da bu yayınevinde basılmıştır.)

<sup>48</sup> Tevrat Rab,5.bölüm,27:17.



işlemelerini söyler.<sup>49</sup> Mülk edinme ve zenginliğin Yahudi dini inanç motivasyonu ile bir bağlantısının olduğunu söyleyebiliriz. “Mukaddes zürriyet” üstün ırk düşüncesi ile gelmiş geçmiş zamanların en hırçın saldırgan paranoyasına dönüşür. İktisadi hayattaki güçlerini basın, yayın ve sinema dünyası vasıtasıyla kamuoyu oluşturma etkinliğini ve tekniğini kullanırlar. Amerikan istatistikleri Batı dünyasındaki basının yüzde atmış beşi, Amerika’da basının yüzde seksen beşini, Sinema etkinliğinin yüzde yüzünü Yahudi sermayesinin elinde olduğunu bildirir.<sup>50</sup> Bu muazzam gücü elinde bulunduran taraflı bir sermayenin yaratacağı tehlike dünya insanlığının büyük bir sorunu olarak görülmektedir. Yahudilik ırk ismi olarak kendi kutsal kitaplarında bahsedilen özel bir konu olarak geçer “Seçilmiş Halk” tanımlaması Yahudileri kapsayan bir terimdir. İsrail, Hz Yakub’un ikinci adı veya lakabıdır. İsrailiye’nin çoğuludur. Büyük oranda Hz. Yakub soyundan gelen olarak kabul edilen Yahudiler, İsrailoğulları diye anılmıştır. Rabbani literatüründe Mısır’dan çıkış sırasında Kızıldeniz’e ilk giren ve Kenan topraklarının ele geçirilmesi esnasında Kenanlıların karşısına ilk çıkan kabile İsrailoğullarıdır.<sup>51</sup> İsrailiyat, İslam dinine Yahudi kaynaklardan uydurma bilgilerin İslam’a sızdırılması olarak tanımlanır. Ayrıca Yahudiler arasında Musa Peygamberin naklettiği kurallara göre yaşayan bir cemaat olarak Tevrat’ta anlatılan sade cemaat hayatını ideal kabul edip modern devlet kurumunu ve İsrail devletini reddeden Ortodoks Yahudilerde vardır. Hz Yakub’un karısı ( Leah) dördüncü defa hamile kalıp bir erkek çocuk dünyaya getirince “*Bu defa Rabb’e övgüler sunacağım*” diyerek oğluna Yehuda ismini vermiştir.<sup>52</sup> Daha sonraki pasajda da Yehuda’nın kardeşleri tarafından övüleceği ve onlardan üstün olacağı belirtilmektedir.<sup>53</sup> Aynı zamanda Yehuda ismiyle Tanrının kutsal ismi (YHVH) arasında bağlantı kurulmuş, Yehuda’nın Tanrı ismindeki dört harfin tamamından (Yod-He-Vav-He) ve sayısal değeri dört olan “dalet” harfinden oluştuğuna işaret edilmiştir.<sup>54</sup> Ahd-i Atik döneminde özellikle sürgün sonrasında aynı anda dini, siyasi ve milli çağrışıma sahip Yahudi kelimesi genelde İsrail toprakları dışında yaşayan Yahudiler yahut yabancılar tarafından ve İbranice dışındaki dillerde kullanılmıştır. İsrail topraklarında yaşayan ve İbranice konuşan Yahudiler ise (İsrail oğulları)<sup>55</sup> geçmişle bağlarını diri tutmak adına kendilerinden İsrail (yisrael) diye bahsetmişlerdir. Ahd-i Cedid’de Yahudi isimlendirilmesi Yakub soyundan gelen dini-etnik grup olarak kullanılmış, 11. yüzyıldan itibaren yaygınlık kazanmış, modern dönemde dini mensubiyetin ötesinde “*İbrani ırkına mensup kişi*” anlamında kullanılmıştır. Hıristiyan çevrelerince İsa’yı ele veren Yehuda İşkariyat ile özdeşleştirilen Yahudi isimlendirilmesi uzun süre olumsuz bir anlam taşımıştır. Bu yüzden 19.yüzyıl Yahudileri daha ziyade İbrani (Hebrew) ve İsraili (israelite) adlandırılmalarını tercih etmiştir. Yahudi soykırımını (Holokost) sonrasında kelimeye yüklenen menfi mana azalmıştır.

Yahudi şeriatınca (Halaka) benimsen tanım, bir kişinin Yahudi anneden dünyaya gelmesi veya Yahudi dinine geçmesidir. Yahudi anneden doğan çocuk, baba Yahudi olmasa da Yahudi kabul edilmekte, Yahudi olmayan anneden doğan çocuk, babası Yahudi olsa bile Yahudiliğe geçiş yapması gerekmektedir. Otoriteyi kabul etmeyen Karai cemaatlerinde Tevrat’a dayandırılan babaya dayalı Yahudilik tanımını esas almaktadır. Yahudi tanımında dini-etnik içeriğin gereği olarak başka bir dine geçen bir Yahudi’de doğuştan veya mühtedi olsun teknik anlamda Yahudi özelliğini kaybetmemekte başka dine bağlı Yahudi tanımında görülmektedir.<sup>56</sup> Yahudilik tanımı İsrail devletinin kurulmasıyla yumuşatılmıştır. Yahudiler gizli örgütlenme faaliyetlerinde oldukça becerikli ustalarıdır. Belli başlı örgütlenmelerinden olan Siyonizm örgütlenmesi siyasi bir hareket olarak etkin olarak varlığını sürdürmektedir. Siyonizm bir tür Yahudi milliyetçiliğidir.<sup>57</sup> Avrupa Yahudilerinin kıtanın dört bir yanında yükselen antisemitizme verdiği tepki şeklinde başlayan örgütlenmeleri Yahudi milliyetçiliğinin bir kolu olarak Yahudi siyasi hareketleri arasında hâkim bir güç halini almıştır. Gizli ilimler konusunda Yahudi Ruhban sınıfının geliştirdiği bir öğretisi olan Kabala tüm ezoterik öğretiler arasında en ilginçidir. Genel anlamda bir Yahudi öğretisidir. Kabala, büyü vasıtasıyla şeytani güçlerle bağlantı kurma sanatıdır. Sır esasına dayalı olan Kabala özü itibarıyla metafizik güçlerle irtibat

<sup>49</sup> Richard Pipes, *Komünizmin Kısa Tarihi*, s.18.

<sup>50</sup> Louis Marschalko, *Yahudi*, s.86.

<sup>51</sup> Salime Leyla Gürkan, “Yahudilik” Türkiye Diyanet Vakfı-İslam Ansiklopedisi, İslamansiklopedisi.org.tr./Yahudi)

<sup>52</sup> Tekvin. 29/35.

<sup>53</sup> Bkz. Salime Leyla Gürkan, *Yahudilik*; Tekvin.49-8-10.

<sup>54</sup> Bkz. Salime Leyla Gürkan, *A.g.e.*

<sup>55</sup> Bkz. Salime Leyla Gürkan, *A.g.e* (Encyclopaedia Judaica, x1 253).

<sup>56</sup> Bkz. Salime Leyla Gürkan, *Age*.

<sup>57</sup> Taha Akyol, *Hürriyet*, 17.05.2018.

kurarak şeytanın sırrının tüm manalarını içeren bilgiye ulaşmak olarak tanımlanabilir. İktisadi alandaki para trafiğini kontrol altına alma konusundaki örgütsel faaliyetleri ciddi boyutlara ulaştığı bilinmektedir.

### Sonuç

Demokrasi kavramını liberal değerlerin oluşturduğu iddia edilir. Bu değerlere en büyük katkının iktisat alanında yapılan çalışmalar olduğu da pervasızca savunulur. Klasik liberal düşüncenin en önemli sloganı ise “*Bırakınız yapınlar bırakınız geçsinlerdir.*”. Liberal düşüncenin gerçek özünü bireyci değerler oluşturduğu için “toplum”, “millet” ve “devlet” gibi organizasyonlar bireysel amaçlar doğrultusunda birer araçtır. Liberalizm 17. yüzyıl ve 19.yüzyıl arasında gelişen siyasal düzen kavramıdır. David Hume, Adam Smith, Edmund Burke bu düzenin temsilcileridir. Bu düşünürler liberal siyasi teori ekonominin gelişmesiyle insan hakları, sosyal sözleşme ve anayasacılık gibi insanlığın çıkarına olacak değerlerin gelişeceğini savunur. Fakat burada Lenin’in söylediği gibi “*Hangi sınıf için demokrasi*” lafını söylemekte fayda vardır. Bu liberal düşünüş Batı düşünürlerinin beslediği Antik çağ felsefesi ve özellikle Stoacı felsefeye dayanmaktadır. Batı’nın tabii hukuk düşüncesi “akıl” ve “insan doğası”dır. Tabii hukuk, ihtiyaçlar doğrultusunda Hobbes, Locke ve Rousseau gibi düşünürler sosyal sözleşme ve anayasacılık ile Batının katı sosyal sınıf ayırımına karşı iktidar gücüne yönelik itaat yükümlülüğünü dengelemek istemişlerdir. Hobbes sosyal sözleşme varsayımını mutlakiyetçi bir devleti haklı göstermek için kullanmış ve vatandaşların sözleşme ile güvenlik uğruna haklarından vazgeçerek devletin mutlak otoritesini kabul ettiklerini ileri sürmüştür.<sup>58</sup> Gerçi liberal düşünürlerin hiçbir zaman sınıf sönmümlenmesi gibi bir ideallerinin olmadığını ifade edebiliriz.

Liberal ekonominin temellerini atan Adam Smith (1723-1790) Milletlerin Zenginliği ve Ricardo’nun Siyasal İktisadın İlkeleri adlı eseri klasik iktisadın kurucuları olarak tekelci olmayan serbest pazarın herkesin yararına olabileceğini düşünüyorlardı. Kant ve Hegel’in idealist felsefesinden etkilenerek “pozitif özgürlük” anlayışını temel alan bir yaklaşımla devletin rolünü artıran ve ona aktif görevler tanıyan bir liberal anlayış gelişti. Bu düşünceye göre özgürlük yalnızca bireysel değil aynı zamanda toplumsal bir kavramdır. Bireyin toplum içinde üretilen değerlerden pay alabilmesini gerektirir bu bakımdan devletin görevi bu anlamda özgür bir toplumun varlığını desteklemektir.<sup>59</sup> Tabii hukuk ve anayasacılık insan haklarına dayanan klasik liberalizm kendini tekelci olmayan piyasa ekonomisinin özgünlüğüne taraf olarak görüyordu.

Sonuç olarak aydınlanmacı rasyonalist düşünürlerin Antik Çağ düşüncesinden esin kaynağını aldığı açıkça görülmekteydi. Batı kültür hazinesi Antik Çağın hareket noktaları olan akıl ve insan doğası üzerinde yoğunlaşır. Batı düşünürleri aklın sınırlarını kurcalayarak felsefelerini oluşturmuşlardır. Bacon gibi aydınlanmacılara göre insanların ideal düzene ulaşması doğanın deneylerle kavranmasına bağlıdır.

### Kaynakça

Aydost,Uguray-Balcı, Çağdaş, Teori ve Politika,Üç Aylık Ortak Kitap Dizisi,” Marksizmin Bunalımı ve Çıkış Yolu Üzerine Düşünceler”, 2008, s. 86.

Bacon, Francis, *Yeni Atlantis*, Karbon Kitaplar, İstanbul, 2020.

Beaud, Michel, *Kapitalizm Tarihi- 1500-2010*, Çeviren Fikret Başkaya, Yordam Kitapevi, İstanbul, 2015.

Cornforth, Maurice, *Bilgi Teorisi*, Maya Yayınları, İstanbul, 1975.

Djilas, Milovan, *Eksik Kalmış Bir Cemiyet*, çeviren, Necdet Bingöl, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1975.

Dunn, John, *Halkın Özgürlüğü*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2017.

Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1961.

Gürkan, Salime Leyla, “Yahudilik” Türkiye Diyanet Vakfı-İslam Ansklopedisi, İslamansklpedisi.org.tr./Yahudi Hopkins, Arrghi,, *Wallerstein, Sistem Karşıtı Hareketler*, Metis Yayınları, İstanbul, 2015.

<sup>58</sup> İlkay Sunar, *Düşüce ve Toplum*, Birey Yayınları, Ankara, 1986, s.78 ,80

<sup>59</sup>George Sabine, *Yakın Çağ Siyasal Düşünceler Tarihi II*, Çev. Alp Öktem, Sevinç Matbaası, Ankara,1969, s.106

- Heidegger, Martin, *Nedir Bu Felsefe*, Logos Yayınları, İstanbul, 1990.
- Holz, Hans Heinz, *Yansımanın Diyalektiği*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2016.
- Kakıncı, Halit, *Sultan Galiyev ve Milli Komünizm*, Bulut Yayınları, İstanbul, 2003, Bkz. Halit kakıncı, Kızıl Turan, Wızart Yayın, İstanbul, 2017.
- Koca ,Bayram (derleyen), *Türkiye de İslam ve Sol*, Vivo Yayınevi, İstanbul, 2014.
- Maalouf, Amin, *Empedokles'in Dostları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2021.
- Marschalko, Louis *Yahudi*, Çev: Cüneyd Emiroğlu, Sebil Yayıncılık, İstanbul, 1972.
- Marx, Karl, *The Poverty of Philosophy, Marx-Engels, Collected Works, Volume 6*, London, Lawrence and Wishart, 1976)
- Marx, Karl-.Engels, F, Selections From, "Manifesto of the Communist Party" Petterson, Readings in the History of Economic Thought, Mc Graw Hill, Newyork, 1932.
- Meriç, Cemil, *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*, , İletişim Yayınları, İstanbul 1993.
- Peterson-Michael- Hasker-William ve diğerleri, *Din Felsefesi-Seçme Metinler*, Küre Yayınları, İstanbul, 2018.
- Pipes, Richard, *Komünizm'in Kısa Tarihi*, Çeviri, Orhan Düz, Gelenek Yayıncılık, 2005.
- Platon, *Devlet*, Çeviren. Sabahattin Eyüpoğlu, M. Ali Cimcoz, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1958.
- Politzer, Georges, *Felsefenin Temel İlkeleri*, ABC Yayınları, Ankara, 2015.
- Russel, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi: Yeni Çağ(ı)*, çev. Muammer Sencer, Say Yayın, İstanbul, 2000.
- Sabine, George, *Yakın Çağ Siyasal Düşünceler Tarihi II*, Çev. Alp Öktem, Sevinç Matbaası, Ankara, 1969.
- Sanders, Barry, *Kahkahanın Zaferi*, Çeviren, Kemal Atakay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001.
- Sunar, İlkay, *Düşünce ve Toplum*, Birey Yayınları, Ankara, 1986.
- Taha Akyol, *Hürriyet*, 17.05.2018.
- Tekvin. 29/35.
- Tevrat Rab, 5. bölüm, 27:17.
- Tunalı, İsmail, *Felsefeye Giriş*, Altın Kitapları, İstanbul, 2010.
- Wetter, Gusstav A, *Bu Günkü Sovyet İdeolojisi*, Çeviren, Cemil Ziya Şanbey, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1976.
- Yalçın, Aydın, *İktisadi Doktrinler ve Sistemler Tarihi*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1976.